

Caracterul neîntrerupt al influențelor maghiare asupra românei

Alexandru Gafton

Contextul și determinările de ordin istoric. Cucerirea Transilvaniei de către maghiari va aduce cu sine, treptat, reorganizarea teritorială, socială, administrativă (juridică, bisericească, economică, educațională), o dată cu implantarea de instituții avînd structură și funcționare specifice cuceritorului. Totodată - chiar dacă atitudinea maghiarilor față de cucerii nu va fi una prea binevoitoare -, factori dintre cei mai importanți, precum viața de zi cu zi alături de maghiari, contactul constant cu felurite forme de manifestare ale comunității maghiare și diferențele de tot felul (sociale, economice, educaționale, organizatorice în general), reflectate în planul vieții și al realizărilor zilnice, vor favoriza pătrunderea de felurite elemente dinspre unii către ceilalți. Cadrele organizatorice și funcționale ale orașului și ale domeniului nobiliar vor stimula interacțiunea româno-maghiară, prin contactul direct dintre cele două populații, fapt care va conduce la apariția unui proces de conviețuire socio-economică. Dincolo de particularitățile cadrului concret în care se va desfășura realitatea, caracterul statornic al coprezenței celor două neamuri, faptul că unul construia o societate care, treptat, devenea premisă a coexistenței celor două, au făcut din însăși conviețuire instrumentul, calea și cauza (eficientă și finală, deopotrivă) multor modificări de mentalitate, lingvistice și comportamentale. Totodată, evoluția istorică împreună a celor două comunități a stimulat și chiar forțat contactele de tot felul, cu variate consecințe, uneori fiind un factor care a favorizat apariția chiar și de distorsiuni, adică a accentuat tendințele naturale ale celor două comunități de a împrumuta elemente comportamentale, de mentalitate și de limbă, în fapt, de a folosi și integra elemente ale celui cu care se conviețuiește, totul conducînd la un proces de acomodare și, în cele din urmă, la modificări ale realității.

Chiar dacă, în general, în mediile de conviețuire, influențele se manifestă în ambele sensuri, mediul mai sus schițat și relațiile pe care acesta le generează tind să favorizeze dominante, acestea impunîndu-se, de regulă și în mod firesc, dinspre partea cu solicitări și constrîngeri mai mari, plasată pe o poziție ierarhică superioară - mai ales cînd alte repere funcționale și eficiente lipsesc sau sînt blocate prin acțiunea dominanților.

Bilingvismul. Sub aspect lingvistic, un astfel de mediu este propice apariției bilingvismului. În comunitățile bilingve - în mod implicit, relativ bine închegate - fenomenele de acomodare și de ajustare capătă valențele generale ale mediului, adică vorbitorii sînt foarte deschiși la contacte (împrumuturile și preluările fiind stimulate și producîndu-se în ritmuri și cu rate ridicate, deci mai lesnicios), dar fără a da neapărat întîietate absolută limbii primitoare, și fiind orientați mai degrabă către comunitatea dominantă. Comportamentul acesta este oarecum asemănător situației din cazul împrumuturilor culte, unde vorbitorii bine familiarizați cu limba donatoare tind nu doar să aducă elemente din limba străină, dar și să păstreze ca atare felurite caracteristici formale ale acestora (accent, intonație, ritm, fonetisme, structuri gramaticale, nuanțe de sens, caracteristici de uz).

Un mediu bilingv nu conține în mod strict necesar numai indivizi bilingvi. În anumite situații de dominație, este suficient ca indivizii monolingvi să trăiască într-un mediu social, cultural, mental, lingvistic astfel orientat. Însăși sintagma „comunități bilingve” desemnează o idealitate aproape ireală, în fapt, fiind vorba despre medii bilingve (de conviețuire interetnică în care se utilizează ambele limbi, cu ponderi mereu variabile), care conțin și vorbitori bilingvi. Starea în care aceștia (bilingvi sau nu) se socotesc diferiți de ceilalți membri ai aceleiași comunități - fără a fi atât cât tind ei să își închipuie - este unul dintre elementele importante care confirmă acțiunea puternică a unui astfel de mediu asupra indivizilor ce-l compun. De regulă, ei acuză și evidențiază diferențe care, conașionalilor lor de pe un teritoriu liber de contacte, le apar ca ne semnificative. Totodată, diferențele față de aceiași, și pe care ei le consideră a fi particularități datorate unei evoluții proprii sînt, în adevăr, consecința contactului cu alogenii și dovada clară a modificărilor suferite sub influența conviețuirii cu aceia. De altfel, monolingvii din mediul bilingv nu numai că au capacitățile de percepție adaptate caracteristicilor respectivului mediu, dar sînt, în general, capabili să înțeleagă (mai mult) și să reproducă (mai puțin) destule elemente din limba cealaltă, fiind, în general, deschiși la influențele alterității. De aceea nu utilizăm termenul *bilingv* pentru a desemna starea în care un vorbitor stăpînește limba maternă și o limbă străină în mod egal, și pe ambele la un nivel destul de ridicat. O astfel de realitate este atât de rară încît definiția tinde a-și pierde caracterul realist referentul din realitate. Diferența esențială dintre un vorbitor de grai monolingv, și unul bilingv nu este aceea că primul stăpînește perfect un sistem, iar celălalt stăpînește perfect două, ci doar că unul stăpînește un sistem, în vreme ce al doilea, în plus, este mai mult sau mai puțin familiarizat și cu elemente ale celui de-al doilea, pe care îl poate stăpîni în diferite grade. În cazul nostru, se merge de la un bilingvism pasiv și de la o familiarizare relativ superficială cu limba maghiară, pînă la o cunoaștere destul de bună a acesteia.

Caracteristicile proceselor adaptative. În general, contactele, stimulează procesele de împrumutare. Ca urmare a pătrunderii în sistem a unui corp străin, limba primitoare își pune în funcțiune mecanismele adaptative, special construite spre a satisface nevoi și cerințe de sistem, exercitînd presiuni generate de nevoile de păstrare a propriilor caracteristici esențiale și identitare. În mod obișnuit, limba primitoare acționează cu o forță proporțională cu aceea a necesităților impuse de forța structurilor ei (care cu cît sînt mai închegate, cu atît au un caracter mai imperativ), de configurațiile și nevoile momentului respectiv. Gradele de adaptabilitate sînt fluctuante și chiar convertibile, limitele nefiind lipsite de o anumită elasticitate. Pe de altă parte, formele împrumutate - generate și funcționînd în alt sistem - oferă posibilități, însă nu sînt lipsite de tendința de a-și păstra anumite caracteristici. Cu alte cuvinte, chiar scos din sistemul care l-a produs ori modelat și în care a funcționat, un element tinde să își păstreze particularitățile.

Cele două tipuri de forțe opuse capătă ponderi specifice, în funcție de situația concretă din comunitate, în sensul că influențele sau presiunile, constrîngerile, în general, dinspre limba donatoare sînt proporționale cu gradul de contact dintre cele două limbi și vorbitorii lor. Alături de presiunea exercitată prin însăși natura cea mai intimă a elementului împrumutat, în cazul inexistenței contactelor dintre vorbitorii celor două limbi - adică al separării totale a elementului împrumutat de sistemul din care face parte -, presiunile sistemului primitiv vor copleși repede acel element și îl vor supune cerințelor de sistem. Dacă, însă, mediul nu este monolingv sau se păstrează, cumva, relațiile cu sistemul donator, tocmai această continuare a relației dintre sisteme va permite creșterea proporțională a presiunilor și pretențiilor sistemului donator, ceea ce nu numai că va face mai anevoioasă adaptarea la sistemul primitiv, dar nici nu va garanta că vor fi îndeplinite exclusiv cerințele sistemului primitiv.

În mod obișnuit, adaptarea împrumuturilor la sistem este laborioasă, procesul fiind dinamic și interpretativ, integrarea făcându-se prin raportare atât la ansamblu, cât și la detaliu, dar toate acestea se petrec exclusiv în mediul lingvistic și în chipul al limbii primitoare. Baza pe care se desfășoară substituția și adaptarea o constituie limba donatoare, asupra acesteia limba primitoare acționând cu o necesitate egală cu aceea a structurilor ei. Cantitatea cea mai mare a efortului se îndreaptă către deosebiri, mai ales acolo unde sistemul limbii primitoare ar fi grav lezat - caz în care permisivitatea acestuia devine minimă sau inexistentă. O dată găsită calea concretă de adaptare, principiul economiei acționează astfel încât, după găsirea căii aplicabile și rezonabile, organele articulatorii și sistemul o folosesc și valorifică în toate situațiile percepute de către sistem sau comunitate ca identice sau similare; de aici și regularitatea substituțiilor, adică identitatea de tratament. Totodată, tinzând să găsească ceea ce este comun sau ușor convertibil și digerabil, limba înlocuiește sau ajustează doar ceea ce este intolerabil ori dificil pentru coerența sa internă, așa cum se concretizează aceasta la nivelul vorbitorului și al comunității. Cu alte cuvinte, nu orice trăsătură se substituie. Mai mult, printr-o acțiune particulară a principiului economiei, în cazul în care se împrumută elemente compatibile sau identice cu corespondentele sistemului primitiv, acestea nu necesită adaptare, ele rămânând ca atare, precum în limba donatoare.

Cadrul mai sus descris este unul general, valabil în cel mai înalt grad pentru contactele dintre limbi - sporadice sau nu - nedublate de contacte vii, rezultate ale conviețuirii comunităților. În cazul mediilor bilingve sau/și în care limba donatoare este (sau continuă să fie) prezentă, lucrurile stau sensibil diferit.

Fie că este bilingv, fie că doar trăiește la intersecția a două universuri lingvistice, un vorbitor dintr-o zonă de conviețuire poate ajunge a fi predispus la confuzia sistemelor. În conștiința sa pot coexista două sisteme lingvistice, cel matern fiind dominant sub toate aspectele (la nivelul deprinderilor articulatorii, al celor gramaticale și de construcție a enunțurilor, la nivel lexical-semantic). Totodată, însă, cele două sisteme conviețuiesc în concurență, voința conștientă a vorbitorului de a le separa fiind mai degrabă copleșită de tendința naturală de a le acomoda unul la celălalt. Spre deosebire de cazul celorlalte comunități, aici, percepția¹ marchează mult mai puține elemente ca fiind diferite ori incompatibile. Fără a se unifica neapărat, universurile sonore ale celor două limbi tind să capete porțiuni comune, separațiile nu sînt foarte energice (vorbitorului fiindu-i familiare toate sunetele și neprivindu-le neapărat ca străine). În fapt, familiarizarea cu alteritatea nu se produce doar la nivel de civilizație materială și culturală, ori la nivel mental, ci și la nivel lingvistic. În acest context, nu numai repetiția de către celălalt a sunetului diferit poate genera procese imitative și achiziția noului sunet, dar presiunea dată de

¹ Studiul, fundamental în domeniu, al lui Evgenij Polivanov, *La perception des sons d'une langue étrangère*, în TCLP IV (1931), p. 679-96, susține, în esență, că receptorul aude ceea ce îi dă voie universul sonor al propriei limbi, acțiunile în calitate de vorbitor fiind în consecință. Demonstrațiile, însă, se referă la cazul contactelor trecătoare, la prima audiție. Pe noi ne interesează cazul în care donatorul rămîne prezent, continuînd să exercite control și presiune, constant și neîntrerupt. Deși observă relațiile dintre vorbitorii comunităților în contact, nevoile sistemelor, contactul și compromisul, E. Petrovici adoptă aceeași perspectivă inadecvată pentru cazul discuției noastre - vezi *O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române*, în SCL V (1954), p. 439-475.

contactul menținut cu celălalt, poate conduce la continua ajustare a realizărilor lingvistice, precum și a procedurilor de adaptare². Dacă acest lucru se petrece și într-un cadru favorizant prin organizarea și ierarhiile pe care le impune, atunci fenomenele de acomodare vor putea fi foarte avansate³.

Conviețuirea poate atenua sau anula multe deosebiri dintre două neamuri. Manifestată la nivel lingvistic, în formele bilingvismului, conviețuirea poate avea ca rezultat: achiziții (întocmai sau adaptate) de sunete străine, ajustarea sunetelor proprii, utilizarea de elemente gramaticale și de construcție a enunțurilor. Dacă, în general, achiziția trece proba ajustării elementelor la cerințele limbii primitoare, forțele și mizele fiind în sistemul primitiv, în caz de bilingvism, impunerile limbii primitoare nu sînt la fel de imperioase. Inițial, contactul înseamnă confruntare. În acest cadru, limba primitoare are la dispoziție toate mecanismele de a-și impune cerințele, în vreme ce limba donatoare este lipsită de posibilități care i-ar permite să-și transfere caracteristici. În lipsa contactelor vii sau de oarecare durată cu limba donatoare, mecanismul acesta funcționează în modalități constante și în mod eficient.

În caz de conviețuire și de bilingvism lucrurile se schimbă, însă. Prelungirea stării de confruntare și de tensiune face ca tensiunile diferențiatorie să slăbească, tendințele spre normalitate manifestîndu-se prin nevoia de înțelegere a celuilalt. Acest fapt produce o relaxare care aduce cu sine deschiderea și schimbarea. Contactul îndelungat tocește mecanismele care observă, evidențiază și păstrează separația, rezultatul fiind permisivitatea și convertibilitatea. În acest caz, pătrunderea elementelor se petrece în timp, gradat, nu neapărat pentru a satisface nevoi urgente, bilingvismul avînd și o componentă limfatică. Dacă starea de lucruri nu se schimbă, organele articulatorii și tendința spre minimum de efort încep să opereze uniformizări, rezultatul fiind un hibrid în care se armonizează diferite trăsături. Pe porțiunile în care cele două sisteme nu-și lezează caracteristici esențiale, importante sau doar sensibile, interpenetrația se face lesne. Firește, sensul este mai degrabă dinspre limba dominantă spre cea dominată, cu evidente limitări și blocaje impuse de cea din urmă. De asemenea, la faptul că limba primitoare nu mai acționează cu aceeași forță precum în cazul precedent, se adaugă acela că limba donatoare are posibilitatea de „a-și negocia” păstrarea anumitor caracteristici, cu atît mai mult cu cît acestea nu apar vorbitorului împrumutător ca stranieități. Precum se înțelege, cele două mari și importante diferențe între cazul în care contactul cu limba donatoare este accidental, sporadic sau nu există și cel în care acesta este continuu, decurg din faptul că: a) încă înainte de a se opera un anumit împrumut, conviețuirea a creat deja o stare de receptivitate și un mediu care sînt prielnice acceptării caracteristicilor celeilalte limbi, și b) aceasta are posibilitatea de a veghea în continuare

² În final, toate acestea generează - în conștiința vorbitorului și în realitatea sa - scăderea considerabilă a separațiilor naturale dintre cele două limbi. În fapt, el trece de la o identitate naturală, conștientizată prin diferențierea de celălalt, la o identitate culturală, conștientizată pe baze raționale, fiecare dintre cei doi vorbitori arătîndu-se capabil să transgreseze ceea ce părea a fi identitatea celuilalt.

³ Acesta este unul dintre motivele pentru care anchetele în comunitățile bilingve arată că fenomenul de switch este curent și lipsit de impedimente ori dificultăți, fapt care marchează și caracterul firesc (cel puțin acolo) al unor astfel de achiziții și compromisuri. În mod cît se poate de semnificativ, switch-ul se poate referi și la vorbitorii care nu stăpînesc limba cealaltă, dar care simt nevoia să utilizeze elemente ale limbii străine, sau fac acest lucru în mod spontan.

la modalitățile în care se adaptează și evoluează elementul împrumutat. Aceste două contexte, generate de procesul conviețuirii, sînt de natură să genereze consecințe importante, atunci cînd avem a face cu trecerea de elemente de la o comunitate la alta.

Un ultim aspect care se cere evidențiat este acela că, o dată create cadrele pentru ca procesul conviețuirii să existe și să se petreacă, indivizii vor conviețui ca urmare a unui dat natural, fără implicarea proceselor volitive. Acestea se pot activa mai ales în scopul neconviețuirii, al limitării contactului, însă, foarte important, de regulă, astfel de decizii se iau de către acea parte a comunității care se află în poziție ierarhică superioară.

Teritoriile pe care influența maghiară a acționat. În Transilvania ocupată de către maghiari, suprastratul slav a fost destul de afectat de influența maghiară, felurite porțiuni ale sale fiind dizlocate sau cel puțin afectate aceasta. Chiar dacă relațiile dintre români și cele două neamuri au cunoscut diferențe consistente, iar stadiile evolutive găsite de către slavi, respectiv de către maghiari erau altele (în perioada primelor contacte cu slavii, poporul și limba română abia se formaseră, deci puteau fi mai receptivi sub multe aspecte), prin împrejurarea că durata celor două influențe diferă incomparabil în favoarea celei maghiare, și prin prezența și conviețuirea neîntreruptă a maghiarilor alături de români, forța, constanța și caracterul influenței maghiare vor marca, sub toate aspectele, populația românească din Transilvania.

Limitele spațiale ale influenței maghiare nu se vor opri aici, însă, deoarece, de-a lungul secolelor, dinspre interiorul arcului carpatic se va migra pe întreg teritoriul românesc, din motive de ordin social și în funcție de caracteristicile epocii, mai mult sau mai puțin tenace, în număr mai mare sau mai mic, dar în mod constant. În diferite feluri și sub diferite forme, vor migra români, dar și maghiari, cu slabe diferențe în funcție de epocă și unii și alții beneficiind de felurite privilegii, creșteri de statut social, deci capacitate de a genera influențe în noile medii în care se implantau⁴. Aceasta este una dintre cele mai importante căi pe care influența maghiară asupra limbii române trece Carpații. Mai important, însă, este faptul că, de data aceasta, influența maghiară nu se mai exercită neapărat în mod direct - și vizibil -, prin contactul dintre două limbi și neamuri diferite, ci, de cele mai multe ori, este vorba despre contactul dintre două aspecte diatopice ale limbii române și două populații românești, dintre care unii au cunoscut felurite transformări datorate influenței maghiare prin contact direct și îndelungat. Contextul de care beneficiau migranții (oarecare simpatie, prestigiu și valoare socială) se adaugă la faptul că elementele datorate influenței maghiare erau (unele mai mult, altele mai puțin) adaptate și asimilate de către români, precum și la acela, iarăși important, că nu mai era vorba despre un contact cu o limba străină și cu niște străini, ci doar despre un proces de omogenizare în sînul aceleiași limbi și al aceluiași popor. Lucrul acesta face ca influența maghiară să rodească dincolo de domeniul pe care a acționat direct, producînd efecte de durată, puternice, pînă la asimilarea unor elemente la fel de străine precum cele ale unei limbi cu care, practic, româna de la est de Carpați nu cunoscuse contacte directe.

⁴ Vezi Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, București, 1977.

Efectele contactelor lingvistice. Datorită naturii contactelor dintre cele două limbi, a tipurilor de relații dintre membrii celor două comunități și, în special, a copleșirii lor în același univers lingvistic, aspectul vorbit al limbii românilor aflați în zonele de influență maghiară și sub influența vorbitorilor maghiari prezintă caracteristici precum: lungirea vocalelor accentuate, intonații caracteristice maghiarei, accent muzical, dinamic și ritm influențate de maghiară, dar și capacitatea de a rosti vocale și consoane caracteristice maghiarei. Tot astfel pătrund în limba română termeni de variate proveniențe din punct de vedere al câmpului semantic, al aspectelor diastratic, diatopic și diacronic (ceea ce reflectă nu doar viața vorbitorilor în toată complexitatea ei, ci și amploarea și profunzimea contactelor), precum și elemente ale nivelului gramatical. La acestea se adaugă consecințele ale modalităților în care contactele se petrec, adică felurile ajustări solicitate nu doar de limba română, ci și de însăși desfășurarea procesului. De aceea, la materialul lexical se adaugă diferite caracteristici ale etimonului (consoane muiate, fonetisme, elemente morfologice etc.), termeni cu forma sufixată, iar nu cu cea tip, forme influențate de plural, schimbări de sufix și de sens, influențe ale sinonimelor, etimologii populare, toate acestea în măsură să reflecte natura contactelor (dintre maghiari și români, în Transilvania, dintre români și români în afara acesteia), consecința a interferențelor vii, naturale, petrecute în planul social larg și profund. Cele de mai sus se combină într-o modalitate definitorie și particularizantă pentru acești vorbitori români.

Desigur, contactele acestea cunosc variate forme de concretizare (pot fi intense și profunde, relativ sporadice și superficiale sau indirecte - caz în care interesează tratamentul și soarta unor elemente ajunse în limba comună, la vorbitori din afara zonelor în care maghiara exercită presiuni), în funcție de aceste condiții, efectele distribuindu-se în mod diferit. În cele din urmă, prin chiar faptul că, în cadrele conviețuirii descrise, astfel de fenomene există și își desfășoară consecințele (indiferent de gradul lor de generalizare și de unitatea comportamentului), înțelegem că, în asemenea situații, nimic nu rămâne neschimbat și că sistemele nu pot impune limite rigide în interiorul unei astfel de comunități.

Foarte important este, apoi, faptul că limba maghiarilor din Transilvania nu este identică cu cea de pe teritoriul de origine al acestora, din Ungaria. Ea cunoaște evoluții, structuri și modalități de actualizare care, într-o anumită măsură, îi sînt proprii. De asemenea, limba maghiară de pe teritoriul României cunoaște diferențieri dialectale și locale, la unele dintre acestea participînd și graiurile locale românești. Într-un sens se poate spune că limba maghiară utilizată pe teritoriul românesc are o viață proprie, doar anumite contacte cu norma literară maghiară practică în Ungaria scoțînd-o din starea de izolare. Din acest motiv, cînd se discută influența maghiară asupra limbii române, raportările la maghiara literară sau dialectală din Ungaria trebuie făcute cu mare circumspecție.

În realitate, discuția privitoare la influența maghiară asupra limbii române se referă la maghiara vorbită de-a lungul timpului de către maghiarii din Transilvania (idiom care a evoluat în decursul secolelor, evoluție care s-a petrecut, într-o anumită măsură, și ca urmare a contactelor

cu populația românească)⁵, indivizi de toate categoriile sociale și care trăiau în relații mai mult sau mai puțin strânse de conviețuire cu omologii lor români. Privind la întreg teritoriul de limbă română, se observă - ca un fapt cât se poate de firesc - că influența maghiară s-a manifestat cu intensitate și amploare diferite. Zona crișean-maramureșeană a suferit o influență mai puternică decât alte zone de la vest de Carpați. Zona de la est de Carpați a suferit - cu excepția unor mici zone de conviețuire cu unele populații maghiare sau maghiarizate - o influență mai degrabă indirectă. Diferența constantelor a generat diferențe teritoriale, fapt pentru care, în locul de conviețuire, influența maghiară a fost mai puternică decât în celelalte zone. Totodată, însăși limba maghiară din România - diferențiată diatopic și diastratic - prezintă consecințe ale acestor diferențieri și la nivelul comunităților românești (care conviețuiesc sau nu cu maghiarii).

Cele de mai sus constituie un factor complex, în măsură să explice caracterul variat (ca aspect, formă, forță, profunzime și natură) pe care l-a avut influența maghiară asupra limbii române. În esență, lucrul acesta se datorează faptului că influența maghiară este o consecință a conviețuirii, care s-a desfășurat pe un spațiu întins, într-o perioadă întinsă, la mai multe nivele stratificate și mai mult sau mai puțin comunicante, sub presiune constantă, care a generat felurite reacții adaptative, în primul rînd de acomodare și de permisivitate.

Dintr-o altă perspectivă, avînd în vedere că realitatea primă și fundamentală este graiul unei comunități (relativ restrînse), în cazul contactului cu alții - situație care aduce în față diferențele - rezultatul este nevoia de compromis. Precum oriunde, și aici, șanse crescute de a se impune are cel mai puternic⁶. Chiar dacă norma supradialectală nu o include total pe cea regională, făcînd-o astfel să dispară, cea dintîi se întemeiază pe cealaltă. Pe de altă parte, persistența normei regionale și neadoptarea aspectului literar de către vorbitorul de grai arată că acesta nu este dispus să renunțe la microuniversul său local, indiferent de pozițiile celor două, valoarea, pentru vorbitor, a subsistemului său local fiind o miză importantă, nu doar sub specia identității. Faptul acesta poate deveni deosebit de important în cazul contactelor, întrucît un vorbitor de grai poate prefera deschiderea la vorbitorul de grai alogen și influențele acestuia, influențelor dinspre norma literară

⁵ Dincolo de împrejurarea că, la rîndul ei, maghiara a suferit anumite influențe dinspre română, este de observat că, în fapt, aceste influențe nu au condus decât la a face încă și mai lesnicioasă influența care, apoi, se întorcea dinspre maghiară asupra românei! Nu se poate spune că limba primitoare își „pregătea” materialul pe care avea a-l asimila, dar că influențele exercitate de aceasta ajungeau să determine ulterior o mai mare permisivitate față de elementele unei limbi care cunoscuse exercițiul procedeele românei. În condițiile concrete ale conviețuirii româno-maghiare, nu se poate vorbi despre o egalitate a întrepătrunderilor, ci doar despre o influență mai puternică dinspre maghiară (adeseori pregătită și facilitată tocmai de asemenea „mistuiri” ale elementului românesc de către sistemul limbii maghiare, care, astfel, își adapta unele structuri, adică facilita preluarea de către română a elementului maghiar), sau de neparticiparea individuală la o astfel de influență. Elementul caracteristic și deosebit de important în cazul contactului româno-maghiar este (nu a fost chiar de la început) acela că, diferit de cazul tipic, în care avem a face cu un contact unidirecționat, aici avem a face cu influențe dinspre maghiară înspre română, apoi dinspre română înspre maghiară, circuitul înlesnind nu neapărat reîmprumutarea, cît acomodarea, permisivitatea, adaptabilitatea, deschiderea și disponibilitatea unei comunități față de elementele și procedeele celeilalte.

⁶ Chiar „limba comună” este, de fapt, practicarea comună, pe baza sistemului, a realizărilor grupului celui puternic și în mai mică măsură un aspect rezultat ca urmare a unui compromis prin care se pun în comun particularități care au luptat între ele și care se armonizează coerent pe baza sistemului - motiv pentru care nu doar „normalul”, ci și accidentalul (față de sistem) celui puternic poate deveni normă.

a propriei limbi, deoarece se identifică și definește mai ușor prin poziție socială decât pe baza altor criterii⁷.

Planul fonetic (segmental și suprasegmental) al limbilor română și maghiară prezintă, în mod firesc, felurite particularități ce generează diferențe și incompatibilități de natură se caracterizeze și să distingă cele două limbi. Spre deosebire de celelalte nivele ale limbii, cel fonetic este cât se poate de reprezentativ pentru discuția noastră deoarece implică în foarte mică măsură sau deloc factori de ordin conștient. Într-un sens, aici se ilustrează cel mai bine ideea că limba se vorbește prin om, iar nu invers, fiind locul în care particularitățile naturale ale organelor articulatorii se manifestă în mod nestingherit, indicând cu fidelitate structurile și elementele cele mai intime ale limbilor. Influențele produse la acest nivel (atunci când este vorba despre sunete, cu atât mai mult când este vorba despre accent și intonație) constituie indicatori de încredere ai duratei, consistenței, forței și tăriei efectelor pe care conviețuirea le are în plan lingvistic.

În mod normal, datorită unor particularități ce țin de fizica articulației, între durata vocalei și accent se produc anumite condiționări. În cazul în care cantitatea are valoare fonologică, însă, acestea funcționează altfel decât atunci când cantitatea este doar de natură fonetică. Astfel, în maghiară, având valoare fonologică, durata nu se relaționează cu accentul, în vreme ce, în română, dimpotrivă, având doar valoare fonetică, durata intră în relație cu accentul. De aceea, în limba maghiară, o vocală lungă poate fi independentă de cea accentuată a aceluiași flux sonor, în vreme ce, în română, accentul dinamic implică o creștere a cantității.

Limba maghiară se mai deosebește de limba română prin aceea că, în mod obișnuit, prezintă accentul pe prima silabă, în vreme ce româna are accentul liber. Poziția accentului, fonologizarea duratei, existența armoniei vocalice și a corelației de timbru, anumite particularități articulatorii caracteristici maghiarei, conduc la existența unui ritm și a unei muzicalități proprii limbii maghiare. Totodată, prin particularitățile multor vocale, consoane și grupuri consonantice, româna și maghiara se individualizează, multe dintre diferențele de la acest nivel fiind ireductibile sau generatoare de dificultăți în rostire.

Anchetele de teren ale dialectologilor, precum și felurite cercetări aplicate ale lingviștilor arată că, în general, jocul dintre tipurile accentologice românești și durata vocalică acționează convergent sau divergent, în funcție de situațiile concrete ale unui element dat, dar și de mediul în care acel element este importat și adoptat, fiind amplificat și stimulat și de caracterul liber al accentului românesc. La acestea se adaugă felurite condiționări în măsură să complice lucrurile. De aceea, dincolo de faptul că românii percep cantitatea, dar o leagă de accent, iar maghiarii percep lungirea condiționată de accent și o identifică cu vocalele lungi maghiare, intervin structura fonetico-fonologică a graiului, condițiile de vecinătate (căci lungimea ține de accent, vecinătate - vocală, diftong -, ritmul vorbirii, numărul silabelor din cuvânt, poziționarea în fluxul

⁷ Asemănător se produc mișcările și la nivel superior. Aspectul literar al românilor culți din Ardeal, spre exemplu, atunci când este curat, urmează mai degrabă modelul maghiarilor culți din Ardeal, vorbitori ai limbii române. Acei români au posibilitatea de a opera distincții care purifică limba: ei înlătură fonetismele maghiarilor - datorită bazei de articulație și bune cunoașteri a limbii române -, dar și pe cele muntenești din norma literară - datorită propriei baze dialectale. Rezultatul acestor rafinări între urmele imprimare de limba străină și de subdialectul de la baza aspectului literar poate fi de calitate, dar cu amprena clară a influenței maghiare.

sonor - fonetic sau sintactic)⁸, cantitatea și armonia vocalică din maghiară, tendințele evoluției naturale și de schimbare, precum și cele interne ale graiurilor în contact, factori în măsură să impună adaptarea și ajustarea. Acest complex, variat, dinamic în sine și reactiv la interacțiune, adaptabil în general, lărgeste foarte mult cadrele consecințelor care se manifestă la contact⁹.

Studiul aplicat, efectuat pe teren, privitor la efectele relațiilor din cadrul unei comunități bilingve¹⁰ constată că lungirea vocalelor constituie o particularitate izbitoare a graiului românesc din Suatu, după care observă că, deși „ne-am aștepta ca, sub influența limbii maghiare, lungirea vocalelor să aibă loc indiferent de accent și de poziție”, „fenomenul de lungire apare numai la vocalele din silabe accentuate și cu o frecvență mai mare după anumite consoane, ceea ce înseamnă că acțiunea fonetismului maghiar este condiționată, limitată de unele caracteristici ale sistemului fonetic românesc” (*lucr. cit.*, p. 81). Totodată, „sub influența sistemului fonetic românesc, sistemul de opoziție «scurt-lung» din limba maghiară, nelegat de accent, în graiul maghiar din Suatu este în curs de destrămare. Acțiunea accentului în direcția lungirii vocalelor scurte începe să se manifeste și în graiul maghiar. Fenomenul a pornit, fără îndoială, de la românii care vorbesc și ungurește. În cuvintele maghiare pronunțate de români, vocala scurtă accentuată se lungește, devenind identică în privința cantității cu vocalele accentuate românești”, mod de rostire care începe să se răspândească și printre maghiari (*lucr. cit.*, p. 82-83). Ca un pendant, alături de lungirea vocalelor apare și reducerea cantității în maghiară, ceea ce înseamnă că sistemul limbii române se adaptează, dar solicită, deopotrivă, ajustări corespunzătoare dinspre maghiară. În continuare se constată că, la vorbitorii maghiari, pot apărea calcuri, propoziții românești, utilizarea sufixelor circumstanțiale neconform cu spiritul limbii maghiare și destinația lor de acolo. În plus, atât la maghiari, cât și la români, fonetismul românesc (sau maghiar) al cuvintelor maghiare (sau românești), accentul, sufixele derivative și flexiunea maghiare (sau românești) cunosc contaminări care indică tensiunile la care mediul supune organele articulatorii și planul gândirii, altfel solicitate, în condițiile în care cele două limbi conviețuiesc, dar se și întretaie.

Acest studiu este relevant și reprezentativ deoarece este în măsură să indice în mod convingător că bilingvismul popular (adică natural) cunoaște parcursul evolutiv caracteristic fenomenelor naturale și interactive, cercetarea științifică surprinzând doar unele dintre etapele acestei dinamici. De asemenea, aspectul vorbit al unei limbi, forma cea mai concretă a sa, poate suferi modificări, nu neapărat în sensul intuit sau previzionat de către lingvist, dar în cel dictat de un complex de factori, la fel de necontrolabili precum cei ce determină și conduc realitățile naturale în complexitatea evoluției și interacțiunilor lor. Studiul menționat mai arată că fenomenul imitației se produce și generează consecințe abia atunci când între vorbitorii diferitelor microcomunități există relații de natură să implice și susțină imitația, iar nu prin simplul contact. Cu alte cuvinte, conviețuirea este o premisă de importanță copleșitoare, și care se manifestă

⁸ Lungimea nu este neapărat generatoare de valoare fonologică, uneori putând fi condiționată doar de factori precum vecinătate, ritm, sau de caracterul monosilabic al cuvântului.

⁹ Acesta este și principalul motiv pentru care - în general și privind din multiple perspective -, în încercarea de a face taxonomii sau de a urmări comportamente previzibile și unitare, se observă existența a nenumărate diferențieri și variabile care generează variații și varietăți, împiedicând găsirea de criterii general valabile sau care să definească un tipar de comportament și încadrare unitar, consecvent și previzibil.

¹⁰ Balázs L., *Aspecte ale interacțiunii limbilor. Relațiile lingvistice româno-maghiare*, în STUBB, Philologia I (1965), p. 81-91.

nuanțat, atât ca forme de concretizare, cât și ca intensitate și efect. Contactele dintre membrii unei comunități, de natură să genereze consecințe, se concretizează prin forme având natură și efecte particulare: contactele dintre bilingvii din comunitate, cele ale acestora cu conașionalii lor¹¹, cele din cadrul căsătoriilor mixte, toate acestea slăbesc simțul limbii materne, degradând uzul în favoarea limbii cu un statutul mai bun¹². În sfârșit, influențele în ambele sensuri, duc - în esență și în cele din urmă - mai curînd la ușurarea exercitării influențelor dinspre o comunitate spre cealaltă.

În general, bilingvii dar și nebingvii conașionali aflați în relații cu aceștia (căci primii au capacitatea de a propaga modele) prezintă caracteristici dobîndite ca deprinderi prin utilizarea celeilalte limbi, a unora dintre elementele acesteia, ori doar suferind influența unui univers lingvistic combinat. Astfel, românii lungesc vocalele românești sau păstrează durata monoftongînd (*zămă, grōpă, mōră, viōră*), redau o vocală lungă din maghiară printr-o vocală accentuată și invers (*bátor > bătăr; béres > bíriș, sógor > șógor*), sau „au împrumutat, *împreună cu melodia mai monotonă și ritmul mai lent al vorbirii*, și accentul dinamic mai puternic din limba maghiară *‘mēre-n ‘tăcē ‘lăturile, că ‘răre, hé ‘pōtă, cup ‘tōr etc.*”¹³.

Schimbarea accentului și lungirea vocalei accentuate, hiatul sînt modalități de articulare pe care vorbitorii români le-au luat de la cei maghiari, și pe care le folosesc destul de des, ceea ce, iarăși - chiar dacă nu se înregistrează în toate situațiile de comunicare posibile -, este de natură să marcheze și să indice forța influenței maghiare în zonele de influență directă: *într-ádevăr, iánuarie, déjà; seară* (hiat), *Móldova Nouă*. Jocul se petrece între tendința de a păstra caracteristicile formale ale elementului împrumutat și presiunea unor constrîngeri de sistem sau de uz, cu caracter imperios (adică pătrunderea unui element nou nu trebuie să dezorganizeze sistemul, sporind efortul). De asemenea, după cum se vede, fenomenul trece și la elementele anterioare influenței maghiare, ceea ce este de natură - în cel mai înalt grad - să indice forța influenței maghiare, lipsa unei limitări a acesteia doar la elementul maghiar¹⁴.

Neavînd vreo semnificație fonologică pentru vorbitorii români, apertura unor vocale poate suferi modificări în chipul celei întîlnite în limba maghiară. Prin contact cu vorbitorii maghiari și

¹¹ De aceea, împrumutarea și trecerea unor particularități de la unii la alții nu decurge strict din relațiile dintre vorbitori. Adică, este drept, bilingvii se află și rămîn în contact între ei, dar nebingvii din zonă (care, pe lângă maghiarii/românii, îi aud și pe românii/maghiarii bilingvi) suferă, și ei, influențe destul de puternice, mai cu seamă din partea celor cu care ei intră în contacte și față de care sînt sensibili și permisivi. (Abia cînd ne referim la situația elementelor care au șansa de a fi selectate de către norma literară, putem prezuma și constata un alt tip de severitate și rigoare a selecției.) Totodată, rostirile unora dintre bilingvi trec la ceilalți bilingvi, astfel că accentul dinamic din română face ca vocala să devină semilungă, lucru simțit și identificat de vorbitorii maghiari bilingvi cu vocalele lungi ale maghiarei. De aici, rostirea revine la românii din zonă, vocala accentuată fiind rostită și lung de către românii bilingvi (*lucr. cit.*, p. 82).

¹² Statutul unei limbi nefiind neapărat un dat, acesta cunoaște oscilații ce țin de contextul de comunicare, de registrul limbii, dar și în funcție de tipurile de relații dintre vorbitori, toate petrecute în diacronie și pe un anumit spațiu lingvistic. Reflectînd complexitatea realității, toate acestea sînt de natură să constituie o rețea complexă care ridică reale dificultăți în calea oricărei încercări de sistematizare științifică și de surprindere a realității în cadre rigide.

¹³Balázs L., *Aspecte ale interacțiunii limbilor. Relațiile lingvistice româno-maghiare*, în STUBB, Philologia I (1965), p. 81-91, p. 82.

¹⁴ Acest ultim fapt este deosebit de important pentru măsurarea puterii de penetrabilitate a unei influențe străine într-un sistem dat, deoarece indică atât slăbiciunea formală și organizatorică a propriei structuri (prin disponibilitatea vorbitorului de a aduce în uz acele elemente și de a-și schimba habitudinile), cât și puterea sistemului străin de a-și impune propriile structuri.

cu limba maghiară, românii pot ajunge la un *e* deschis, în vreme ce, la rîndul lor, maghiarii vor putea rosti un *e* românesc și în cuvintele maghiare; vorbind ungurește, românii vor pronunța precum maghiarii, vorbind românește, vor rosti un *e* alterat în chipul celui din maghiară. Similar se petrec lucrurile cu cealaltă vocală semideschisă, pe poziția diftongului *oa* (ce nu poate fi produs de către maghiari), acești vorbitori urmîndu-i pe vorbitorii maghiari și rostind un *o* deschis - lucru care nu se constată la vorbitorii români care nu se află într-un astfel de contact cu cei maghiari¹⁵.

Pe de altă parte, bilingvii pot împrumuta chiar foneme, precum *ö* și *ü* (care nici nu sînt greu de rostit, după cum arată și A. Philippide, căci, precum *ă* și *î* sînt niște *o* și *u* lipsiți de labialitate, tot astfel *ö* și *ü* sînt niște *e* și *i* cu labialitate), pe care le rostesc fără a le mai trece printr-un proces de adaptare. Mai mult, în comuna Mihăileni, „*a* este redat prin *ă* sau prin *o*”, de către români și în cuvinte românești (*acosă, călcăt, făc, sâcără*), de asemenea, „diftongii *oa, ie, uo* accentuați sînt diftongi cu elemente egale, ca în limba maghiară: *muar^e, țăduriel^e, fluor^m*¹⁶.

La nivel consonantic atrage atenția în mod special situația ocluserelor dentale urmate de *i*od sau vocală palatală, care erau palatalizate (*t', d'*) și care au fost confundate de către maghiari cu *ty* și *dy* de acolo¹⁷. La rîndul lor, românii bilingvi din zonă, vor prelua confuzia și vor transforma rom. *t', d'*, în *t'', d''*, schimbare care se va generaliza în acele graiuri (de nord și nord vest). În continuare, maghiarii neputînd rosti rom. *k', g'*, decît ca pe *t''* și *d''*, încă o dată, românii vor prelua și această rostire, după care, și unii și alții vor urma o cale evolutivă comună, spre *č* și *ĝ* (*bute/buče, tindă/čindă; grădinar/grăĝinar, dinte/ĝinče; curechi/cureč, unchi/unč; gheorghel/ĝorĝe, priveghi/priveĝ*). Desigur, fenomenul acesta nu este general, ambele tratamente apărînd: *carte/carče, grădină/grăĝină, dar pt''ei, să rad''e*. Inconsecvența aceasta este ne semnificativă, în fapt, fiind caracteristică generală a unor astfel de graiuri, iar efectul nu se datorează atît concurenței formelor proprii, cît influențelor externe, adică dinspre aspectele literare corespunzătoare. Este de reținut, cu acest prilej, că, în astfel de situații, ar fi eronat să se urmărească existența unui sistem fonetic coerent și unitar, care să conducă la tratamente mereu identice. Presiunea sistemului literar al maghiarei impune cu tărie restabilirea lui *ty* și *dy*, eliminînd africaterile, ceea ce duce la hipercorectitudine (*čuk* revine la *tyuk*, dar se schimbă și *čolad* în *tyolad*), fapt care afectează și vorbirea românilor aflați în contact cu acești vorbitori. Astfel

¹⁵ Privitor la *e* și *o* deschiși, studiul lui Al. Ionașcu, *Cu privire la problema „diftongării” lui e și o accentuați în poziția ă, e*, din *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 425-432 apelează mai degrabă la supoziții și petiții de principiu care pleacă de la situația actuală contemporană autorului, situația pe care o discută autorul fiind doar presupusă, nu și dovedită. În general, lingviștii români nu acceptă că (cel puțin **acești**) *e* și *o* deschiși nu se mai datorează fenomenului monoftongării românești a diftongilor *ea* și *oa*, ci sînt rezultate clare ale influenței maghiare.

¹⁶ Neiescu P., *Există legătură între cantitate și accent? Observații asupra cuvintelor de origine românească din limba maghiară și asupra celor de origine maghiară din limba română*, în CL III (1958), p. 135-140, p. 136.

¹⁷ În *Influențe maghiare în limba română*, în SCL IV (1953), p. 211-217, I. Pătruț arată, privitor la *t'* și *d'*, că sînt asemănătoare, chiar identice cu magh. *ty* și *dy*: „Fără îndoială că sunetele transilvănene *t'* și *d'*, în stadiul de astăzi, sunt de origine maghiară. Însă începutul palatalizării dentalelor din Transilvania nu este o influență maghiară” (p. 211). Gr. Rusu, în *Probleme de fonetică și fonologie dialectală. În legătură cu palatalizarea dentalelor în graiurile dacoromâne*, CL XI (1966), p. 345-353, încearcă să explice astfel de situații pornind, practic, de la concluzie și vrînd să demonstreze ceva prestabilit: exclusivitatea factorilor interni în amorsarea și evoluția fenomenului (o constantă a acestui autor, prezentă, de altfel, la mai mulți lingviști români). În consecință, se insistă asupra lentorii evoluției și a caracterului ei îndelungat, neverosimil de gradată, în fapt, nenotîndu-se o realitate, ci etape imaginate de fonetician pe hîrtie.

observăm încă o dată puterea influenței vorbitorilor maghiari asupra celor români cu care se află în contact, faptul că aceștia din urmă se orientează constant după primii.

Structurile limbii maghiare pătrund și la nivele mai profunde, astfel că se înregistrează modificări ale tiparelor gramaticale, precum în: „mă duc și eu” pentru „vin și eu”, „mă duc la/cu tine”, pentru „vin cu/la tine”, utilizarea lui *că* în contexte precum: „l-am întrebat *că* de ce nu poate sta...”, „ne întreabă pe noi *că* oare să fie...”; „gîndindu-se poate *că* ce se va întîmpla cu ei”¹⁸, ori indicarea orei prin „jumătate la șapte” pentru „șase și jumătate”¹⁹.

Concluzii. Spre deosebire de celelalte influențe, cea maghiară arată mai lesne problemele care apar atunci cînd se încearcă găsirea unor criterii clare și previzibile în comportamentul și tratamentul elementelor împrumutate și în cadrul proceselor de adaptare. Probabil că aici se observă cel mai bine cum, în fapt, realitatea nuanțată a unei evoluții complexe nu poate oferi cadre clare pentru clasificările a căror nevoie lingvistul o simte²⁰. Desfășurate de-a lungul unor perioade întinse, în medii stratificate, permeabile și dinamice, prin intermediul unor vorbitori vii, astfel de procese îmbină genotipul cu fenotipul, ceea ce înseamnă că limbile implicate și mediul conviețuirii devin și variază continuu, generînd astfel noi stadii evolutive. Astfel de comunități nu trăiesc independent, și nici ca un organism, ci ca două, dar care cunosc o viață parțial comună. Din acest motiv, ceea ce se poate obține cînd se studiază influența maghiară asupra limbii române, în general, se limitează la unele linii generale de comportament, într-un cadru lax.

În mod aparent neașteptat, influența maghiară depășește: a) compartimentul lexical, manifestîndu-se în cel gramatical și în cel fonetic (și încă la nivelele cele mai subtile - accent, intonație și ritm); b) teritoriul de contact direct și se răspîndește, prin vorbitori români (ceea ce o face încă și mai puternică și mai ușor de propagat); c) cadrul elementelor de origine maghiară, tipare sintactice, sufixe, sunete, accent, intonație și ritm impunîndu-se elementelor de alte origini ale limbii române. În fapt, influența maghiară asupra limbii române se deosebește în mod esențial de celelalte influențe printr-o serie de particularități, toate avîndu-și sursa în împrejurarea istorică a conviețuirii - în anumite condiții - a două grupe largi de comunități ale celor două neamuri.

Contactul dintre două entități - mai mult sau mai puțin diferite - stimulează diferențierea și autoidentificarea pe baza diferențelor observate, trasate și întărite. Acesta este cazul contactelor cu slavii, spre exemplu. Contactul constant, rezultat din conviețuire, generează presiuni care își pierd caracterul acut, devin difuze, căci tind să capete forțe suportabile. În condiții de ierarhizare a celor două comunități, cea dominată va cunoaște o scădere a potențialului de raportare la comunitățile înrudite, iar cea dominantă va manifesta o creștere a capacității de a o influența pe cealaltă, de a o converti, ambele efecte devenind, cu timpul, tot mai insesizabile din interior.

¹⁸ Vezi Brîncuș Gr., *Despre limba unei gazete romînești editate peste hotare*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 113-118, p. 115.

¹⁹ Această construcție nu este, în limba română, de origine germană, așa cum pare, decît, cel mult, în cazuri sporadice și în locuri precise din Transilvania.

²⁰ De fapt, „legile lingvistice” nu se manifestă mereu și întocmai cum ne-am aștepta, numai că, în anumite situații, lucrul acesta se poate vedea mai clar. De aceea, orice deducție de aici și privind astfel de situații trebuie însoțită de o deducție privitoare la „lege”, căci aceasta decurge din observarea realității. Fiind dedusă din realitate, o anumită realitate, „legea lingvistică” trebuie ajustată pe baza realității, iar nu invers.

Condițiile definerii ale conviețuirii dintre români și maghiari, se referă, în special la: a) lungimea și persistența contactelor - date de continua coprezență - și b) caracterul ierarhizat al relației - poziția dominantă fiind ocupată de către maghiari. Mai mult decât alți factori, aceștia au creat cadrul favorabil dezvoltării unui mediu în măsură să genereze: a) forțe de presiune și b) permisivitate față de împrumutarea de elemente.

Trăind într-un astfel de mediu, românii au folosit forțele existente pentru a se adapta la acel mediu, ceea ce a dus la a trăi în chipul acelui mediu și într-o formă de relație simbiotică cu maghiarii. Mai mult decât în alte situații, în acest tip de mediu „esența fenomenului de împrumut este *preluarea, îmbogățirea*, iar nu *eliminarea*” (s.a.)²¹. Deosebit de amplu și de profund, procesul a făcut ca actul conviețuirii să înmănuncheze contactul, reacția, permeabilitatea, combinarea, adopția, ajungând la aculturație. În adevăr, dintre toate domeniile vieții sociale, limba a fost, probabil, cel care a avut cel mai puțin de suferit. În cadrul acestui proces, românii au împrumutat elemente de civilizație materială și culturală, modalități de a gândi, de a argumenta și de a trăi, desigur, folosindu-le în chip propriu²². Conflictele inerente au devenit detalii ale procesului, ceea ce a rămas fiind efectele în plan general, iar acestea au fost modelatoare, lucru care arată că defineriu a fost fluxul general, felul în care s-a desfășurat procesul, în condițiile concrete ale anatomiei și fiziologiei celor două neamuri, precum și în mediul generat de conviețuirea acestora.

Contactul viu, între aspectele dialectale vorbite, în cadrele de conviețuire descrise, a fost de natură să conducă la crearea unui univers social în care particularitățile comune și proprii ale celor două neamuri se întâlnesc în condiții de mare permisivitate a vorbitorilor. După cum împrumutul se poate referi la un cuvânt sau la un element mai mic, și nu necesită cunoașterea limbii din care se împrumută, tot astfel, vorbitorul dintr-un astfel de mediu nu trebuie să stăpânească sau să cunoască limba donatoare. Condițiile mediului în care trăiește, contactul constant duc în mod inerent la imitarea și adoptarea de elemente precum: intonație, ritm, accent, sunete, tipare gramaticale și mentale. În condițiile conviețuirii (și a bilingvismului unora), capacitatea vorbitorilor de a rosti și adopta elemente din limba celorlalți crește, de asemenea permeabilitatea limbii materne față de acestea, deoarece contactul în condițiile conviețuirii scade capacitatea de a distinge tot mai multe elemente străine și de a le considera în mod clar ca atare. De aceea, un astfel de contact poate duce la formarea, pe anumite porțiuni ale sistemelor limbii, a unui aliaj, a unui compromis între elementele celor două limbi, în graiuri și local apărând porțiuni hibride. Toate acestea înseamnă că, la contactul prin conviețuire, limitele toleranței, receptivității și disponibilității de acomodare la celălalt cresc, totodată crescând și libertățile pe care vorbitorul și le asumă. Pentru vorbitorul aflat în stare de conviețuire și de contact lingvistic intens, diferențele dintre sisteme devin stimuli prin care sistemul său lingvistic, mentalitatea sa, modalitățile sale de înțelegere, conceptualizare și transformare a realității evoluează, limitele sistemelor estompându-se și îndemnând la transgresare.

²¹ Kiraly Francisc, *Cu privire la stratificarea împrumuturilor maghiare în limba română*, în AUT VIII (1970), p. 195-203, p. 197.

²² Procesul de eliberare a românilor de sub influența culturală slavă este, într-o anumită măsură, urmare și a imitării procesului de degermanizare a maghiarilor. Într-un sens, autodefinirea nu se face doar prin separația de celălalt, ci și prin asimilarea acestuia, tocmai acest proces fiind garantul vizibil al existenței unei comunități, ca organism.

Bibliografie selectivă

- Appel R, Pieter Muysken, *Language Contact and Bilingualism*, Amsterdam, 2005.
- Avram A., *Durata vocalelor și perceperea accentului în limba română*, în SCL XVII (1966), p. 263-269.
- B. Kelemen, *Unele aspecte ale împrumuturilor maghiare în limba română*, în CL XXII (1971), p. 17-27.
- Balázs L., *Accentul în cuvintele românești de origine maghiară*, în CL IX (1964), p. 67-74.
- Balázs L., *Aspecte ale interacțiunii limbilor. Relațiile lingvistice româno-maghiare*, în STUBB, Philologia I (1965), p. 81-91.
- Balázs L., *Influența limbii literare asupra lexicului unui grai în condițiile bilingvismului*, în STUBB, Philologia II (1968), p. 81-87.
- Blédy G., *Influența limbii române asupra limbii maghiare (studiu lexicologic)*, Sibiu, 1941.
- Ciplea Gh., *Accentul și lungimea vocalică în elementele de origine română din graiurile cehe din Banat*, în CL XI (1966), p. 209-213.
- Din istoria Transilvaniei*, vol. I, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Chereșteșiu, T. Morariu, București, 1960, vol. II, V. Chereșteșiu, Cornelia Badea, B. Surdu, C. Mureșanu, C. Nuțu, A. Egyed, V. Curticăpean, București, 1961.
- Gafton Al., *Consecințele profunde ale contactelor lingvistice*, în „Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuș”, București, 2010, p. 77-100.
- Gafton Al., *Relația dintre elementul maghiar și cel slavon în limba română*, în *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, 2007, p. 107-130.
- Gálffy M., *Principii în cercetarea sistemului fonetic al dialectelor*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 303-315.
- Garde Paul, *L'accent*, Paris, 1968.
- Grosjean F., *Life with two Languages. An Introduction in Bilingualism*, Harvard, 1982.
- Iancu V., *Originea și evoluția palatalizării dentalelor românești*, în SCL XVIII (1967), p. 297-311.
- Kelemen B., *Asupra trecerii lui ea la ę în Transilvania secolului al XVIII-lea*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 441-442.
- Kelemen B., *Cu privire la începutul influenței maghiare asupra limbii române*, în CL XVI (1971), p. 231-239.
- Kelemen B., *Unele aspecte ale împrumuturilor maghiare în limba română*, în CL XXII (1971), p. 17-27.
- Kiraly F., *Cu privire la stratificarea împrumuturilor maghiare în limba română*, în AUT VIII (1970), p. 195-203.
- Király F., *Etimologia și împrumuturile. Despre unele împrumuturi maghiare*, în LR XVI (1967), p. 407-411.
- Kiraly F., *Fonetica istorică și împrumuturile lexicale (În legătură cu ę- (ă-) > a- în împrumuturile românești de origine maghiară)*, în SCL XXI (1970), p. 367-373.
- Király F., *Într-o problemă controversată în lingvistica românească: ce fel de raport există între cantitatea vocalelor și accentul cuvintelor?*, în CL XII (1967), p. 63-73.
- Király F., *Precizări etimologice*, în LR XIII (1964), p. 557-564.
- Kis E., *Cu privire la terminația -ă a substantivelor românești de origine maghiară*, în STUBB, s. IV, t. III, 1958, p. 145-152.
- Kis E., *Oglindirea evoluției consoanelor tematice maghiare -ly și -ny în tema substantivelor românești de origine maghiară*, în CL VII (1962), p. 305-312.
- Márton Gy., *Cu privire la corelația dintre accent și durată vocalelor în împrumuturile românești ale graiului ceangău din Moldova*, în SCL XVII (1966), p. 81-86.
- Márton Gy., *Cu privire la studierea influenței limbii române asupra limbii maghiare*, în STUBB, Philologia I (1967), p. 27-38.
- Márton Gy., *Observații asupra încadrării vocalelor ă și î în împrumuturile românești ale limbii maghiare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 539-542.
- Márton Gy., Péntek J., Vöö I., *A magyar nyelvjáratások román kölcsönszavai*, Bukarest, 1977.
- Márton Gy., *Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 557-569.

Márton Gy., *Observații asupra încadrării vocalelor ă și î în împrumuturile românești ale limbii maghiare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 539-542.

Metex Șt., *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, ediția a doua, revizuită și adăugită, București, 1977.

Nagy J., *Contribuții la studiul influenței limbii române asupra lexicului graiului maghiar din comuna Sărata, raionul Bistrița*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 617-625.

Negrescu I., *Cantitatea devenită accent în limba română*, în „Arhiva” XXVIII (1921), p. 229-237.

Neiescu P., *Contribuții la studiul variației de durată a fonemelor limbii române*, în CL I (1956), p. 65-76.

Neiescu P., *Există legătură între cantitate și accent? Observații asupra cuvintelor de origine românească din limba maghiară și asupra celor de origine maghiară din limba română*, în CL III (1958), p. 135-140.

Niculescu Al., *„Romania Hungarica” - contactele lingvistice și culturale româno-maghiare*, în *Studia Universitatis Petru Maior - Philologia*, 4 / 2005 (http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari/Niculescu.pdf)

Pătruț I., *„Împrumuturi prin filieră”*, în CL X (1965), p. 327-336.

Pătruț I., *Contribuții slave și maghiare la formarea subdialectelor dacoromâne*, în CL III (1958), p. 63-72.

Pătruț I., *Influențe maghiare în limba română*, în SCL IV (1953), p. 211-217.

Pătruț I., *În legătură cu penetrabilitatea sistemelor lingvistice*, în CL XV (1970), p. 231-237.

Pătruț I., *Rostirea nouă, două etc.*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1958, p. 661-665.

Pătruț I., *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*, în „Dacoromania” X (1943), p. 298-308.

Petrovici E., *Evoluție fonetică, substituire de sunete sau adaptare morfologică? (În legătură cu tratamentul lui o final în elementele slave ale limbii române)*, în CL VI (1961) p. 25-29.

Petrovici E., *O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române*, în SCȘT V (1954), p. 439-465.

Romaine Suzanne, *Bilingualism*, Oxford, 2000.

Rosetti Al., *Slavo-romanica VII, Sur la palatalisation des occlusives dentales dans les parlers roumains de Transylvanie*, în BL X (1942), p. 122-125.

Russu I.I., *Cuvintele maghiare în limba română (În legătură cu dicționarul lui L. Tamás)*, în „Apulum” XII (1974), p. 753-775.

Szabó T. Attila, *Observații în legătură cu cercetarea împrumuturilor din limba română în lexicul maghiar din epoca feudală*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 873-876.

Szabó Z., *Studiul funcțional al împrumuturilor de origine românească ale limbii maghiare literare vechi*, în SCL XIX (1968), p. 553-559.

Șuteu Valeria, *Cercetări experimentale asupra lui e din diftongul românesc ea*, în SCL XIII (1962), p. 167-174.

Șuteu Valeria, *Despre durata acustică a lui [o] din diftongul românesc oa*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 887-890.

Todoran R., *Despre influența maghiară în lexicul graiurilor românești din Transilvania*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 921-927.

Tamás L., *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im rumänischen*, Budapest, 1966.

Tremel L., *Der dynamische Wortakzent der ungarischen Lehnwörter in rumänischen*, în BL II (1934), p. 34-66.